

Bernadottemonarkin
mellan dikt och verklighet

av

Erik Söderman

Förord

I en republik måste finnas dygd, i en monarki ära, under en despotisk regering fruktan. Dygden vore där onödig, äran farlig.
Montesquieu (1689-1755)

Ämnet för den här boken är den svenska monarkins *raison d'être* cirka 1718-2018 med tonvikt på Bernadottetiden. Boken är i sex delar. Del 0-3 handlar om ämbetet, del 4 om personerna, del 5 om diskursen:

- Del 0 : Inledning
- Del 1 : Statsbärande ideologier
- Del 2 : Kungar som politiker
- Del 3 : Kungar som symboler
- Del 4 : Landets minsta socialgrupp
- Del 5 : Kungar som fantasier

”Berättelsen” är att Bernadotterna 1810 anländer till ett Sverige som p g a sitt isolerade läge både har en historia, en författning, en sociologi & en psykologi, som avsevärt skiljer sig från det övriga Europa. Under 1800-talet stöder de sig först på den gamla börsadeln & därefter på den nya gruppen ofrälse ståndspersoner. Under 1900-talet blir även det folkliga stödet viktigt. Deras historiska roll blir att administrera övergången mellan ståndssamhället & moderniteten: 1818-1865 leder de nedmonteringen av ståndssamhället. 1866-1918 leder de en svensk variant av ekonomisk ”chockterapi”. Efter 1918 blir de galjonsfigurer.

*

Berättelsen om Bernadotterna i Sverige är en del av en mera omfattande monarkisk historia som den skildras i Perry Andersons två böcker ”Passages from antiquity to feudalism” & ”Lineages of the absolutist state”. Denna bok är en fallstudie ur en hypotetisk 3:e volym ”Övergångar från monarki till demokrati”. Någon direkt förlaga finns inte, men eftersom skildringen är baserad på en existerande litteratur (statsvetenskap, historia, biografier, memoarer, debatt, journalistik) där olika parter (forskare, politiker, monarkister, republikaner, o s v) ger sin tolkning, kan den jämföras med en essäsamling. Nackdelen med ett sådant upplägg är en viss ryckighet i disposition. Fördelen är att svenskarnas tankar om sin monarki kan samlas mellan två pärmar. Den största svårigheten har varit att organisera det bitvis mycket spretiga stoffet.

* * *

Del 0 (inledningen) är en kort introduktion till det monarkiska statsskicket, hur det definieras i forskningen & dess statsvetenskapliga *raison d'être*. Monarkins vara eller inte vara debatteras oftast med ideologiska argument från franska revolutionens dagar. Här debatteras den dock med funktionalistiska argument ur en mängd källor, från Montesquieus *Om lagarnas anda* till tysk-amerikansk organisationssociologi. Forskningsfältet har sitt ursprung i demokratiprojekten 1688-89, 1789, 1848, 1918, 1945, 1989-91 & 2011 där utgången varit blandad.

Den ur bokens synvinkel viktigast observationen är att monarkins främsta uppgift var att hålla ihop ett politiskt splittrat rike och när detta efter riksdelningarna 1809 & 1905 inte längre behövdes – den minskade arealen & de förbättrade kommunikationerna hade gjort det som var kvar till en homogen nationalstat – tappade den sitt *raison d'être*. Det visade sig också svårt för monarkin att hantera den ökade ekonomiska & politiska aktiviteten. ”Svårt att vara Gud”, som ryssarna uttrycker

saken. Ur den synvinkeln var övergången till parlamentarisk demokrati inte oväntad, men den tog tid & bar emot.

*

Del 1 : Litteraturen om den svenska monarkin 1718-2018 är omfattande. För att få någon ordning på idéinnehållet skiljer jag på monarkin som statskick & monarkin som ideologi. En oförutsedd utveckling efter författningsreformerna 1917-1921 var att monarkins ideologiska dimension, de argument som legitimerade monarkins ställning i "folkdjupen", var svåra att lagstifta bort eller ens diskutera, eftersom de i och med demokratin betraktades som ovidkommande. Det var både 1918 & 1974 lättare för politikerna att lämna kungahuset i fred & hoppas på att monarkin självdog, än att aktivt avveckla själva systemet. Den monarkiska ideologin, traditionen eller kollektiva fantasin var dock seglivad och med 1000 år av historia bakom sig betydligt bättre förankrad i folkdjupen än sina republikanska konkurrenter – liberalismen, socialismen, kommunismen, nazismen & fascismen. Jag beskriver denna ideologi så gott det går. Den är ett stycke idéhistorisk arkeologi:

- Kap 1 : Gudsstaten
- Kap 2 : Enväldet
- Kap 3 : Efterbörden
- Kap 4 : Härskarrasen
- Kap 5 : Ståndssamhället
- Kap 6 : Nationalstaten
- Kap 7 : Monarkisk statsvetenskap

*

Del 2 : Svensk 1800-tals historia beskrivs gärna som en ouvertyr till den socialdemokratiska socialstaten. Historieskrivningen blir en svensk blandning av "The Whig interpretation of History" (Butterfield 1931) – historien skildrad ur nutidens perspektiv & "The End of History and the Last Man" (Fukuyama 1991) – parlamentarisk demokrati som statsvetenskapens apex och slut. Med ett sådant fokus blir äldre tiders politik ofta obegriplig. Jag har därför gjort mig en hel del besvär att beskriva hur dåtiden uppfattade sitt monarkiska system.

- Kap 8 : Statskuppen & författningen [1809]
- Kap 9 : Sverige-Norge-Finland [1809-1905]
- Kap 10 : "Den europeiska konserten" [1814-1918]
- Kap 11 : Ståndssamhället [1809-1865]
- Kap 12 : Borgarstaten [1866-1918]
- Kap 13 : Demokratin [1918-1974]
- Kap 14 : Ideologiernas död?

*

Del 3 : Eftersom socialdemokratin (och även liberalerna) var splittrad i monarkifrågan & de konservativa partierna likgiltiga eller handlingsförlamade var Torekovkompromissen 1971 inte någon "Saltsjöbadsöverenskommelse" mellan riksdagens monarkiska & republikanska partier, utan en kompromiss mellan socialdemokratins huvudfära & en ny generation radikala ungsossar, skämtsamt kallade SSU Helgeandsholmen. Det som kompromissades bort var Gustaf VI:s formella (men illusoriska) maktställning. Det lämnade dock åtskilligt kvar:

- Kap 15 : Torekovkompromissen
- Kap 16 : Apanaget & statsnyttan

Kap 17 : Monarkins ”ruinvärde”
Kap 18 : Makt, inflytande, m m
Kap 19 : Kämpande monarkister
Kap 20 : ”Monarkister av hjärtat”
Kap 21 : Strukturell funktionalism

*

Del 4 vänder på perspektivet. Kapitlen handlar inte om monarkins samhällsroll, utan om det regelverk som de kungliga (kungar, drottningar, prinsar & prinsessor) måste underkasta sig för att vidmakthålla systemet. Regelverket har gamla anor, men har arbetats om i takt med samhällsutvecklingen:

Kap 22 : Successionsordningen
Kap 23 : Majestäts- & högmålsbrott
Kap 24 : Prins- & prinsessrätt
Kap 25 : En kunglig uppfostran
Kap 26 : Ekonomi & privilegier
Kap 27 : Vett, etikett & ceremonier
Kap 28 : Hierarkier & livskvalitet

*

Del 5 slutligen handlar om verklighetskontakt, om en politisk konflikt som gått i stå, om svensk opinionsstatistik som en fantasiprodukt & om den svenska monarkins framtid. Den ur bokens synvinkel viktigaste observationen är att 1809 års författning permanentade frihetstidens konflikt mellan kung & riksdag. Fram till 1918 var konflikten politisk. Därefter blev den symbolisk. Gamla politiska surdegar gör att den fortsätter.

Kap 29 : Monarkins rätta natur
Kap 30 : ”Därför är jag republikan”
Kap 31 : ”Därför är jag monarkist”
Kap 32 : En frusen konflikt
Kap 33 : Opinioner & diskurser
Kap 34 : Hovjournalistikens uppgång & förfall
Kap 35 : Dödsvakan

*

Bilagan ”Psykoanalytisk & retorisk statsvetenskap” drar åt skruven ytterligare ett varv. Monarkin tolkas där som en irrationell kulturyttring, inte längre begriplig inom ramen för upplysningstidens förnufts-tänkande, utan hemmahörande i den tyska romantiken. Obegripligheten är dess element. Med den inställningen kan monarkin tolkas i vilken riktning som helst & det görs också.

*

Stockholm den 1 januari 2021

/ Erik Söderman /

Adress:

Fil dr Erik Söderman; Odengatan 40, 3tr; SE-113 51 Stockholm; Sweden

Tel: +46 08 612 96 71; 070 440 39 72

epost@eriksoderman.se

Innehållsförteckning

Förord

Del 0 : Inledning

Inledning 1 : Monarki som statskick

Inledning 2 : Republik som statskick

Del 1 : Statsbärande ideologier

Kap 1 : Gudsstaten

Kap 2 : Enväldet

Kap 3 : Efterbörden

Kap 4 : Härskarrasen

Kap 5 : Ståndssamhället

Kap 6 : Nationalstaten

Kap 7 : Monarkisk statsvetenskap

Del 2 : Kungar som politiker

Kap 8 : Statskuppen & författningen

Kap 9 : Sverige-Norge-Finland

Kap 10 : ”Den europeiska konserten”

Kap 11 : Ståndssamhället

Kap 12 : Borgarstaten

Kap 13 : Demokratin

Kap 14 : Ideologiernas död?

Del 3 : Kungar som symboler

Kap 15 : Torekovkompromissen

Kap 16 : Apanaget & statsnyttan

Kap 17 : Monarkins ”ruinvärde”

Kap 18 : Makt, inflytande, m m

Kap 19 : Kämpande monarkister

Kap 20 : ”Monarkister av hjärtat”

Kap 21 : Strukturell funktionalism

Del 4 : Landets minsta socialgrupp

Kap 22 : Successionsordningen

Kap 23 : Majestäts- & högmålsbrott

Kap 24 : Prins- & prinsessrätt

Kap 25 : En kunglig uppfostran

Kap 26 : Ekonomi & privilegier

Kap 27 : Vett, etikett & ceremonier

Kap 28 : Hierarkier & livskvalitet

Del 5 : Kungar som fantasier

Kap 29 : Monarkins rätta natur

Kap 30 : ”Därför är jag republikan”
Kap 31 : ”Därför är jag monarkist”
Kap 32 : En frusen konflikt
Kap 33 : Opinioner & diskurser
Kap 34 : Hovjournalistikens uppgång & förfall
Kap 35 : Dödsvakan

Sammanfattning

Bilagor (denna publikation)

Bilaga 1. Tabeller & figurer.
Bilaga 2. Sveriges kungalängd
Bilaga 3. Psykoanalytisk & retorisk statsvetenskap

Bilagor (nätet)

Bilaga A. ”Kungens biografi” (det nuvarande kungahuset).
Bilaga B. ”Bernadottebiografier” (samtliga c. 1818-2018).